

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
“ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО”
(для магістрів)**

МАУП

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2009

Підготовлено професором кафедри історії та теорії держави і права
В. М. Івановим

Затверджено на засіданні кафедри історії та теорії держави і права
(протокол № 7 від 04.02.08)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Іванов В. М. Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Звичаєве право” (для магістрів). – К.: ДП «Вид-дім «Персонал», 2009. – 22 с.

Методичні матеріали містять пояснювальну записку, тематичний план дисципліни, зміст самостійної роботи з дисципліни “Звичаєве право”, а також список літератури.

- © Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2009
- © ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Історія правової регуляції суспільного життя сягає сивої давнини. Кожна людська спільнота на Землі споконвіку об'єднувалася певними вимогами, заборонами, нормами і правилами, що розвинулися з первинної синкретичної свідомості й еволюціонували до впорядкованих державами правових систем. В умовах розбудови правової держави в Україні значно зростає потреба у вивченні витоків національного права, виправленні давньої помилки ігнорування народною правовою культурою при підготовці юристів.

Курс “Звичаєве право” є нововведеною навчальною дисципліною для майбутніх магістрів права. Звичаєве право ґрунтується на використанні досвіду навчання попередніх років і тісно пов'язане із набуттям знань з таких юридичних дисциплін: “Теорія держави і права”, “Філософія права”, “Історія держави і права України”, “Історія держави і права зарубіжних країн”, “Історія вчень про державу й право” та ін. При вивченні цього курсу корисним є звернення до народознавчих дисциплін, зокрема, етнографії, етнопсихології, етнопедagogіки.

Самостійна робота студентів є складовою навчального процесу, основним засобом опанування навчального матеріалу в позааудиторний час.

Мета самостійної роботи майбутніх магістрів права з дисципліни “Звичаєве право” — поглибити знання про загальні закономірності й характерні особливості виникнення та функціонування звичаєвого права.

Завдання самостійної роботи студентів полягає в тому, щоб:

- заохотити студентів до аналізу джерел звичаєвого права, активної творчої роботи із самостійного опрацювання рекомендованої літератури;
- виробити у студентів уміння використовувати звичаєво-правові засади в практичній діяльності;
- сформувати самостійність як особистісну рису та важливу професійну якість, сутність якої полягає в умінні систематизувати, планувати та контролювати власну діяльність.

Зміст самостійної роботи студентів з дисципліни полягає в: поглибленні студентами **знань**:

- предмета, завдань, категорій курсу “Звичаєве право”;
- філософсько-методологічних засад вивчення звичаєвого права;
- процесу виникнення та еволюції звичаєвого права;

- звичаєвих цивільно-правових відносин українців;
- ролі звичаю у становленні українського трудового права;
- звичаєвих родинно-шлюбних відносин українців;
- ролі звичаєвих норм у розвитку кримінального та кримінально-процесуального права;
- ролі та місця звичаїв у правових системах сучасності;
- ролі та місця звичаїв у міжнародному праві та міжнародній торгівлі;

формуванні у майбутніх магістрів права **вмінь**:

- пізнавати та пояснювати звичаєво-правові явища;
- спираючись на наукові методи пізнання, аналізувати джерела та процес еволюції звичаєвого права;
- враховувати історичний досвід народного правотворення в практичній діяльності;
- на основі знань українського звичаєвого права вдосконалювати національну свідомість, правову культуру, розуміти значення звичаєво-правових інститутів у житті українського суспільства.

Основними формами самостійної роботи студентів з дисципліни “Звичаєве право” є:

- опрацювання прослуханого лекційного матеріалу, обов’язкової та додаткової літератури, наукових джерел;
- вивчення окремих тем або питань, передбачених для самостійного опрацювання;
- виконання домашніх завдань;
- підготовка до семінарських та практичних занять;
- підготовка до різних форм поточного контролю;
- пошук та огляд літературних джерел за заданою проблематикою;
- написання реферату за заданою проблематикою;
- аналітичний розгляд наукових публікацій;
- підготовка контрольної роботи.

У процесі самостійної підготовки студенти мають всебічно розглянути й усвідомити зміст питань, що виносяться на самостійне опрацювання, опрацювати необхідну літературу (підручники, навчальні посібники, наукову та спеціальну літературу) та нормативно-правові акти. Значну допомогу може надати використання різноманітних технічних засобів та технологій (комп’ютер, відеотехніка, мережа Internet, інформаційні банки даних).

Практичні завдання студенти виконують у письмовій формі з метою закріпити та поглибити теоретичні знання, а також сформувати вміння відшукувати навчальний матеріал, винесений для самостійного опрацювання.

Важливим засобом у засвоєнні знань є написання рефератів та доповідей. Тематика рефератів пропонується за визначеними темами практичних занять. Мета реферативної доповіді полягає у засвоєнні студентами основних аспектів розкритої у реферативному дослідженні теми, формуванні запитань, проведенні дискусії.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми	Кількість годин, з них:				
		Всього годин	Лекції (Л)	Семінар. зан. (СЗ)	Сам. роб. студ. (СРС)	Форма контролю
1	2	3	4	5	6	7
	Змістовий модуль I. Методологічні та історичні засади звичаєвого права					
1	Методологічні засади звичаєвого права	6	2		4	У, СР, Р
2	Історичний аспект виникнення та становлення звичаєво-правових відносин	6	2		4	У, СР, Р
	Модульний контроль	6		2	4	КР
	Змістовий модуль II. Звичаєво-правове регулювання					
3	Звичаєві цивільні правовідносини українців	8	2	2	4	У, СР, Р

1	2	3	4	5	6	7
4	Роль звичаю у становленні українського трудового права	6	2		4	У, СР, Р
5	Звичаєвість у родинно-шлюбних відносинах	5	2		3	У, СР, Р
6	Звичаєві норми у розвитку кримінального та кримінально-процесуального права	5	2		3	У, СР, Р
7	Звичаї у правових системах сучасності, міжнародному праві та міжнародній торгівлі	6	2		4	У, СР, Р
	Модульний контроль	6		2	4	КР
Разом годин:		54	14	6	34	

Форми контролю:

Усне опитування – У

Контрольні роботи – КР

Перевірка завдань для самостійної роботи – СР

Обговорення рефератів – Р

МАУП

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
з дисципліни
“ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО”

**Змістовий модуль I. Методологічні та історичні засади
звичаєвого права**

Тема 1. Методологічні засади звичаєвого права

Завдання для самостійної роботи

1. Спираючись на знання, отримані з курсу теорії держави і права, розкрийте місце і роль звичаєвого права в сучасному правознавстві.
2. Охарактеризуйте місце звичаєвого права в системі юридичних наук.
3. Проаналізуйте, в чому полягає зв'язок курсу з іншими юридичними дисциплінами.
4. Спираючись на знання, отримані з курсу філософії права, схарактеризуйте звичаєве право з позицій юридичного позитивізму.
5. Спираючись на знання, отримані з курсу філософії права, схарактеризуйте звичаєве право з позицій природного права.
6. Розкрийте категорії звичаєвого права.
7. Схарактеризуйте поняття правового звичаю та його основні ознаки.
8. Схарактеризуйте поняття звичаєвого права у правознавстві.
9. Розкрийте методи вивчення звичаєвого права.
10. Дайте характеристику основних джерел звичаєвого права.
11. Сформулюйте та запишіть характерні риси звичаєвого права.
12. Розкрийте предмет та завдання навчальної дисципліни “Звичаєве право”.

Тематика рефератів (за вибором студента)

1. Проблема звичаєвого права у правознавстві.
2. Філософсько-методологічні основи вивчення звичаєвого права.
3. Механізм соціального регулювання й місце правового звичаю серед його основних засобів.
4. Соціальна цінність правових звичаїв, співвідношення їх з моральними, релігійними та політичними нормами.
5. Звичаєва термінологія.

6. Гіпотези та наукові дослідження природи і специфіки українського звичаєвого права.
7. Звичаєве право і українська правова культура.

Література [1; 2; 5; 16; 39; 45; 58; 62]

Тема 2. Історичний аспект виникнення та становлення звичаєво-правових відносин

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте основні звичаєві норми родового суспільства.
2. Розкрийте роль “табу” у формуванні звичаєвого права.
3. Розкрийте основні риси “доправової культури” періоду розкладу родового ладу.
4. Розкрийте причини виникнення звичаєвого права.
5. Схарактеризуйте процес виникнення в етнічних груп притаманних їм звичаєво-правових інститутів (таліону, ордалій та ін.).
6. Дайте характеристику процесу зародження контурів “правосудної” діяльності.
7. Проаналізуйте процес фіксування правових звичаїв у найдавніших збірниках права.
8. Проаналізуйте основні етапи розвитку українського звичаєвого права.
9. Схарактеризуйте риси давньоруського звичаєвого права княжого періоду.
10. Схарактеризуйте звичаєво-правові відносини земсько-князівського періоду.
11. Проаналізуйте, як впливає феодальне право на звичай.
12. Розкрийте історичні умови виникнення середньовічного звичаєвого права.
13. Схарактеризуйте звичаєве право литовсько-руської доби.
14. Дайте характеристику козацькому звичаєвому праву.
15. У чому полягає “конфлікт” звичаю і закону у XVIII–XIX ст.?

Тематика рефератів (за вибором студента)

1. Звичаєве право в архаїчних правових культурах.
2. Звичай — основний регулятор суспільних відносин східних слов'ян VI–IX ст.
3. Звичаєве право — основне джерело “Руської Правди”.
4. Вплив релігійних норм на звичаєве право.
5. Пам'ятки звичаєвого права.

6. Норми звичаєвого права в Литовських Статутах.
7. Поняття козацького звичаєвого права, характеристика, основні риси.
8. Система звичаєвих норм у козацькому кримінальному та кримінально-процесуальному праві.
9. Правовий звичай у системі джерел права в Україні у перші революційні роки.

Література [3; 7; 25–30; 40; 52; 62]

Проблемні питання для самостійної підготовки

1. Проблема звичаєвого права у правознавстві.
2. Предмет та завдання навчальної дисципліни “Звичаєве право”.
3. Місце звичаєвого права в системі юридичних наук. Зв’язок курсу з іншими юридичними дисциплінами.
4. Джерела та методи вивчення звичаєвого права.
5. Звичаєве право в доктрині юридичного позитивізму.
6. Звичаєве право в доктрині природного права.
7. Категорії звичаєвого права.
8. Поняття правового звичаю та його основні ознаки.
9. Поняття звичаєвого права у правознавстві.
10. Характерні риси звичаєвого права.
11. Наукові дослідження природи і специфіки українського звичаєвого права.
12. Звичаєві норми родового суспільства.
13. Роль “табу” у формуванні звичаєвого права.
14. Виникнення в етнічних груп притаманних їм звичаєво-правових інститутів (таліону, ордалій та ін.).
15. Зародження звичаєвих контурів “правосудної” діяльності.
16. Звичаєве право в архаїчних правових культурах.
17. Фіксування правових звичаїв у найдавніших збірниках права.
18. Вплив канонічного права на звичаєве право.
19. Етапи розвитку українського звичаєвого права.
20. Риси давньоруського звичаєвого права докняжого періоду.
21. Звичаєво-правові відносини земсько-князівського періоду.
22. Звичаєве право — основне джерело “Руської Правди”.
23. Звичаєве право литовсько-руської доби.
24. Вплив феодального права на звичай.
25. Козацьке звичаєве право.
26. “Конфлікт” звичаю і закону у XVIII–XIX ст.

Змістовий модуль II. Звичаєво-правове регулювання

Тема 3. Звичаєві цивільні правовідносини українців

Завдання для самостійної роботи

1. Спираючись на знання, отримані з курсу історії держави і права України, проаналізуйте процес звичаєвого унормування права власності.
2. Проаналізуйте характерні риси українського звичаєвого земельного права. У чому полягає його еволюція?
3. Спираючись на знання, отримані з курсу історії держави і права України, схарактеризуйте основні форми територіально-господарського володіння (рід, дворище, сябрини, товариство, слобода).
4. Розкрийте звичаєво-правовий зміст приватного та надільного (общинного, подвірного) землекористування.
5. Розкрийте особливості зобов'язально-договірних відносин в українському селі за звичаєвим правом.
6. Спираючись на знання, отримані з курсу історії держави і права України, розкрийте основний зміст спадкування за українським звичаєм.
7. Проаналізуйте звичаєво-правові особливості спадкування батьківщини, материзни, спільного сімейного володіння.
8. Сформулюйте та запишіть у зошит характерні риси позадоговірних зобов'язань за українським правовим звичаєм.
9. Розкрийте звичаєво-правове значення обрядовості при укладанні угод (рукобиття, молитва, могорич, розрізання хліба тощо).
10. Розкрийте звичаєво-правові форми та способи гарантій виконання зобов'язань (завдаток, порука, застава та ін.).
11. Проаналізуйте звичаєві процедури здійснення правосуддя з цивільних справ у вербних, копних і козацьких судах.

Тематика рефератів (за вибором студента)

1. Праця як основне джерело власності за українським звичаєвим правом.
2. Міна як основна звичаєво-правова форма забезпечення потреб товарообігу.

3. Звичаї традиційної селянської оренди землі-здольщини: скіпщина, десятина/половинщина.
4. Правовий статус знахідки, “покладу”.
5. Еволюція звичаєвого земельного права.
6. Звичаєве право спадку.

Література [4; 6; 9; 12; 25–30; 40]

Тема 4. Роль звичаю у становленні українського трудового права

Завдання для самостійної роботи

1. Поясніть, у чому полягає значення звичаїв як джерела формування українського трудового права.
2. Схарактеризуйте звичаєво-правові принципи регулювання трудових відносин (взаємодопомоги, спільної відповідальності, первинності моральних критеріїв).
3. Розкрийте основні звичаєво-правові риси національної специфіки трудових правовідносин українців.
4. Дайте власне пояснення, у чому полягала правова нерівність учасників трудових відносин за українським звичаєм.
5. Розкрийте юридичний зміст зобов'язань наймача та найманого працівника за звичаєвим правом.
6. Розкрийте традиційні види особистого трудового найму сільського населення. Розкрийте традиційні форми колективних трудових зобов'язань українських селян.
7. Проаналізуйте юридичне значення звичаїв колективної взаємодопомоги селян.
8. Схарактеризуйте звичаєво-правові основи трудових відносин у місті.
9. Проаналізуйте звичаєві норми врегулювання трудових відносин у цехових організаціях.
10. Схарактеризуйте корпоративні звичаї ремісників.
11. З'ясуйте, як впливає сакральний світогляд людей на організацію праці ремісників?
12. Проаналізуйте звичаї ремісничих ініціацій та їх правове значення.
13. Розкрийте права та обов'язки майстрів за звичаєвим корпоративним правом.

Тематика рефератів (за вибором студента)

1. Звичаї як джерело трудового права.
2. Звичаєво-правова регуляція трудових відносин в українському селі.
3. Особистий трудовий найм за українським звичаєвим правом.
4. Обрядові дії при укладенні договору особистого найму.
5. Оплата праці за українським звичаєвим правом.
6. Робочий час за українським звичаєвим правом.
7. Традиційні основи трудових відносин у місті.
8. Правне значення календарно-трудова обрядових дій.

Література [6; 9; 19; 25–30; 52]

Тема 5. Звичаєвість у родинно-шлюбних відносинах

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрийте процес еволюції видів сімейно-шлюбного зв'язку.
2. Проаналізуйте історичні форми шлюбу давніх слов'ян за звичаями – “умикання”, “увод”, “уход” “за згодою”, “на віру”.
3. Розкрийте соціально-правове значення дошлюбних стосунків молоді за звичаєвими нормами.
4. Назвіть причини та проаналізуйте процедури розлучення подружжя за звичаєвим правом.
5. Дайте власне пояснення, у чому полягав нормативний зміст звичаєвого соціально-вікового ієрархічного структурування молоді.
6. Поясніть, у чому полягало соціально-правове призначення та функції молодіжних громад.
7. Дайте власне пояснення, у чому полягав звичаєво-правовий зміст, виховна та застережлива функція обряду “покривання”.
8. Розкрийте юридичний зміст звичаїв захисту прав дівчини.
9. Схарактеризуйте звичаєвий порядок укладення шлюбу.
10. Дайте власне пояснення, у чому полягало юридичне значення звичаєво-правових процедур укладення шлюбу (змовини, оглядини, заручини тощо).
11. З'ясуйте звичаєво-правові засади патріархальної будови української сім'ї.
12. Розкрийте звичаєво-правове становище жінки-матері в українській родині.
13. Проаналізуйте звичаєво-правовий статус невістки.

14. Схарактеризуйте звичаєві інститути приймацтва та усиновлення.
15. Проаналізуйте процес реалізації норм звичаєвого права, що спрямувалися на зміцнення сім'ї та дотримання моралі.
16. Розкрийте причини та процедури розлучення подружжя за звичаєвим правом.
17. З'ясуйте, які юридичні наслідки мало припинення шлюбу за українським звичаєм.

Тематика рефератів (за вибором студента)

1. Тотемізм як первинна форма усвідомленої кровної спорідненості.
2. Звичаєві форми шлюбу давніх слов'ян.
3. Вплив християнства на звичаєво-правове регулювання сімейних відносин.
4. Дошлюбні стосунки за українськими звичаєвими традиціями.
5. Шлюбний договір за українським звичаєвим правом: умови його чинності та наслідки порушення.
6. Звичаєво-правові засади розірвання шлюбу.

Література [6; 9; 10; 19; 25–30; 52]

Тема 6. Звичаєві норми у розвитку кримінального та кримінально-процесуального права

Завдання для самостійної роботи

1. Здійсніть порівняльно-правовий аналіз звичаїв таліону та кровної помсти.
2. Розкрийте юридичний зміст звичаїв звільнення від кровної помсти через викуп, фіктивне споріднення із злочинцем, взяття жінкою злочинця під оборону.
3. Дайте власне пояснення, у чому полягав звичаєво-правовий зміст початкових форм інститутів кримінального права (вина, умисел, убивство в “пирі”, давність злочину, рецидив злочину).
4. Схарактеризуйте звичаєво-правовий інститут злочину.
5. Розкрийте зміст та характерні риси злочину за звичаєвим козацьким правом.
6. Дайте власне пояснення, у чому полягала корпоративність кримінального козацького права. Специфічні склади злочинів у Запорозький Січі.

7. З'ясуйте, в чому полягав приватно-правовий характер покарання за звичаєвим правом.
8. Дайте власне пояснення, у чому полягав звичаєво-правовий зміст кругової поруки і відповідальності громади за винну особу.
9. Пом'якшення покарання для громади.
10. З'ясуйте, що спричинило посилення жорстокості покарань у Запорозькій Січі.
11. Розкрийте юридичний зміст звичаю поволення у процедурі порушення кримінальної справи.
12. У чому полягав звичаєво-правовий зміст процедур розшуку злочинця (“звід”, “заклич”, “грус”, “гоніння сліду”).
13. Схарактеризуйте звичаєві норми процесуальних дій (присяга, судовий поєдинок, ордалії, оцінювання показань видоків, оцінювання показань послухів, “видавка”).
14. Проаналізуйте характерні риси звичаєвої практики козацького судочинства.
15. Розкрийте контролюючі функції громади в кримінальному судочинстві.
16. Схарактеризуйте звичай покарання самосудом “на гарячому”.

Тематика рефератів (за вибором студента)

1. Злочин за давньоруським звичаєвим правом.
2. Покарання за давньоруським звичаєвим правом.
3. Характерні риси копного судового звичаю.
4. Види злочинів за козацьким звичаєвим правом.
5. Система покарань за козацьким звичаєвим правом.
6. Звичаєва традиція “випрошування” від смертної кари.
7. Спокутування провини за українським звичаєм.

Література [6; 9; 10; 19; 25–30]

Тема 7. Звичаї у правових системах сучасності, міжнародному праві та міжнародній торгівлі

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрийте роль і значення звичаю в англосаксонській правовій системі.
2. Розкрийте роль і значення звичаю в системі континентального права.
3. Розкрийте роль і значення звичаю в мусульманському праві.
4. Розкрийте роль і значення правових звичаїв у національному праві африканських країн.
5. Дайте власне пояснення, у чому полягають особливості звичаю як джерела міжнародного права.
6. Спираючись на Статут Міжнародного суду ООН, наведіть нормативне визначення поняття “звичай”.
7. Схарактеризуйте міжнародний звичай як правотворчий процес.
8. Розкрийте механізм досягнення згоди в міжнародному звичаєвому нормотворенні.
9. Розкрийте поняття міжнародного торговельного звичаю.
10. Проаналізуйте умови та сферу застосування звичаїв у регулюванні зовнішньоторговельних стосунків.
11. Здійсніть порівняльно-правовий аналіз співвідношення торговельних звичаїв із законом.

Тематика рефератів (за вибором студента)

1. Роль і значення звичаю в системі континентального права.
2. Роль і значення звичаїв у національному праві країн екваторіальної Африки та Океанії.
3. Звичай як форма (джерело) міжнародного права.
4. Звичаєво-правове регулювання у міжнародній торгівлі.

Література [13; 18; 45; 46; 53]

Проблемні питання для самостійної підготовки

1. Найдавніші звичаєві способи набуття земельної власності.
2. Звичаї приватного та надільного (общинного, подвірного) землекористування.
3. Спадкування за звичаєм.
4. Особливості успадкування батьківщини, материзни, спільного сімейного володіння.

5. Позика, позичка, дарування за звичаєвим правом.
6. Звичаї традиційної селянської оренди землі.
7. Звичаєві форми та способи гарантій виконання зобов'язань.
8. Позадоговірні зобов'язання за українським правовим звичаєм.
9. Узвичаєні правові механізми відшкодування завданих збитків.
10. Звичаєві процедури здійснення правосуддя з цивільних справ.
11. Зобов'язання наймача та найманого працівника за звичаєвим правом.
12. Звичаєві види особистого трудового найму сільського населення.
13. Звичаї колективної взаємодопомоги українських селян.
14. Звичаєві основи трудових відносин у місті.
15. Правне значення календарно-трудових обрядових дій.
16. Звичаєві форми шлюбу давніх слов'ян.
17. Дошлюбні стосунки за звичаєвими традиціями.
18. Звичаєвий порядок укладення шлюбу.
19. Звичаєво-правове регулювання становища жінки-матері в українській родині.
20. Звичаєво-правовий статус невістки.
21. Звичаєво-правові інститути прийомцтва та усиновлення.
22. Причини та процедури розлучення подружжя за звичаєвим правом.
23. Злочин за давньоруським звичаєвим правом.
24. Злочин за звичаєвим козацьким правом.
25. Покарання за давньоруським звичаєвим правом.
26. Система покарань за козацьким звичаєвим правом.
27. Звичаєвий елемент у процесі розшуку злочинця. Звичаєві норми процесуальних дій.
28. Характерні риси копного звичаю.
29. Звичаєва практика козацького судочинства.
30. Звичаєве право в англосаксонській правовій системі.
31. Застосування звичаю в системі континентального права.
32. Звичаї в мусульманському праві.
33. Роль правових звичаїв у національному праві африканських країн.
34. Особливості звичаю як джерела міжнародного права.
35. Застосування звичаїв у міжнародній торгівлі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Алексеев С. С.* Восхождение к праву. Поиски и решения. — М.: НОРМА, 2001. — 752 с.
2. *Алексеев С. С.* Философия права: История и современность. Проблемы. Тенденции. Перспективы. — М.: Норма, 1999. — 336 с.
3. *Берман Г.* Западная традиция права: Эпоха формирования: Пер. с англ. — 2-е изд. — М.: Изд-во МГУ, 1998. — 624 с.
4. *Бойко І.* Зобов'язальне право Гетьманщини за “Правами, за якими судиться малоросійський народ” 1743 року. — Львів: Світ, 1998. — 50 с.
5. *Валев Д. Ж.* Обычное право и начальные этапы его формирования // Правоведение. — 1974. — № 6. — С. 71–78.
6. *Владимирский-Буданов М.* Обзор истории русского права. — Ростов н/Д.: Феникс, 1995 — 640 с.
7. *Вовк Х. К.* Студії з української етнографії та антропології. — К.: Мистецтво, 1995. — 336 с.
8. *Гаджиев Н. Д.* Философия права. — М.: Юрист, 1996. — 457 с.
9. *Гошко Ю. Г.* Звичаєве право населення Українських Карпат та Прикарпаття XIV–XIX ст. / НАНУ. Ін-т народознавства НАНУ. — Львів, Ін-т народознавства НАНУ, 1999. — 336 с.
10. *Грозовський І. М.* Звичаєве право запорозьких козаків // Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.01/ Юрид. нац. акад. ім. Ярослава Мудрого. — Харків, 1998. — 16 с.
11. *Грушевський М. С.* Звичайна схема “руської історії” й справа раціонального укладу історії східного слов'янства // Вивід прав України. — Львів, 1991. — 469 с.
12. *Гуржій О. О.* Українська козацька держава в другій половині XVII–XVIII ст.: кордони, населення, право. — К.: Основи, 1996. — 223 с.
13. *Даниленко Г. М.* Обычай в современном международном праве. — М., 1988. — 192 с.
14. *Демиденко Г. Г.* Історія вчень про право і державу: Курс лекцій. — Х.: Факт, 2001. — 384 с.
15. *Світова класична думка про державу і право: Навч. посіб. / Є. Ф. Безродний, Г. К. Ковальчук, О. С. Масний.* — К.: Юрінком Інтер, 1999. — 400 с.
16. *Добров О. М.* Правоутворення без законодавця (Нариси з теорії джерел права). — Ч. 1. Звичаєве право // Праці комісії для вивчення звичаєвого права України / За ред. проф. А. Е. Кристера. — К., 1928. — Вип. 2, — № 8. — С. 297–415.

17. *Думанов Х., Смирнова Я.* К уточнению понятия “обычное право” // Восток. — 2000. — № 1. — С. 32–40.
18. *Зыкин И. С.* Обычай и обыкновения в международной торговле. — М.: Междунар. отношения, 1983. — 160 с.
19. *Енциклопедія українознавства.* Загальна частина: У 3 т // Репринтне відтворення видання 1949 р. — К., 1995. — 1230 с.
20. *Ефименко А. Я.* Исследования народной жизни. — Вып. 1.: Обычное право. — М., 1884. — 87 с.
21. *Загальна теорія держави і права* / За ред. В. В. Колейчикова. — К.: Юрінком, 1997. — 320 с.
22. *Зивс С. Л.* Источники права. — М.: Наука, 1981. — 239 с.
23. *Зыкин И. С.* Обычай в современной правовой доктрине // Сов. гос-во и право. — 1982. — № 3. — С. 14–23.
24. *Ильин И. А.* Философия права. — М.: Манускрипт, 1995. — 412 с.
25. *Іванов В. М.* Історія держави і права України: Навч. посіб. — К.: Атїка, 2003. — 416 с.
26. *Іванов В. М.* Історія держави і права України: Навч. посіб.: У 2 ч. — К.: МАУП, 2003. — Ч. 1. — 264 с.
27. *Іванов В. М.* Історія держави і права України: Навч. посіб. — К.: Атїка, 2007. — 728 с.
28. *Іванов В. М.* Історія держави і права України: Підручник. — К.: МАУП, 2007. — 550 с.
29. *Іванов В. М.* Практикум з історії держави і права України: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2006. — 724 с.
30. *Івановська О. П.* Звичаєве право в Україні: Етнотворчий аспект: Навч. посіб. — К.: ТОВ “УВПК “ЕксОб”, 2002. — 264 с.
31. *Історія держави і права України: Академічний курс: У 2 т.* / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. — К., 2000.
32. *Історія держави і права України: Хрестоматія для студ. юрид. вузів та ф-тів.* — К.: Вентурі, 1996. — 224 с.
33. *Історія держави і права України: Навч. посіб.* / За ред. А. С Чайковського. — К.: Юрінком Інтер, 2000. — 384 с.
34. *Історія українського права: Навч. посіб.* / За ред. О. О. Шевченка. — К., 2001. — 216 с.
35. *Керимов Д. А.* Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). — 2-е изд. — М.: Аванта+, 2001. — 560 с.
36. *Козловський А. А.* Право як пізнання: Вступ до гносеології права. — Чернівці: Рута, 1999. — 295 с.

37. *Комаров С. А.* Общая теория государства и права: Курс лекций. 2-е изд. — М.: Манускрипт, 1996. — 312 с.
38. *Котюк В. О.* Загальна теорія держави і права. — К.: Атіка, 2005. — 591 с.
39. *Кулажников М. Н.* Право, традиции и обычаи. — Ростов н/Д.: Изд-во Ростов. ун-та, 1972. — 232 с.
40. *Лащенко Р. М.* Лекції по історії українського права. — К.: Україна, 1995. — 254 с.
41. *Макарчук В. С.* Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посіб. — К.: Атіка, 2001. — 624 с.
42. *Макарчук В. С.* Основи римського приватного права: Навч. посіб. — К.: Атіка, 2003. — 256 с.
43. *Мала енциклопедія етнодержавознавства.* — К., 1996. — С. 753–755.
44. *Мірошниченко М. І., Мірошниченко В. І.* Історія вчень про державу і право: Навч. посіб. — К.: Атіка, 2001. — 224 с.
45. *Нерсесянц В. С.* Філософія права: Учеб. для вузов. — М.: Норма, 2000. — 652 с.
46. *Норбер Рулан.* Юридическая антропология. — М.: Норма, 1999. — С. 301.
47. *Обычное право и правовой плюрализм (Материалы XI Международного конгресса по обычному праву и правовому плюрализму. Август 1997 г., Москва) / Отв. ред. Н. И. Новикова, В. А. Тишков.* — М.: Изд-во Ин-та этнологии и антропологии РАН, 1999. — 251 с.
48. *Онищенко Н. Н.* Становление и развитие источников советского права на Украине. — К.: Наук. думка, 1988. — 111 с.
49. *Основи етнодержавознавства / За ред. Ю. І. Римаренко.* — К.: Либідь, 1997. — 656 с.
50. *Основы государства и права: Правовые памятники, нормативные акты / Под ред. А. В. Комарова.* — Харьков: Основа, 1994. — 256 с.
51. *Правознавство: Терміни. Афоризми. Прислів'я / Упоряд. П. М. Рабінович, В. І. Ваксман.* — Л., 1995. — 94 с.
52. *Праці комісії для виучування звичаєвого права України / Всеукр. акад. наук.* — К.: Друк. ВУАН. — Вип. 1–3. — 1928, 1929.
53. *Рене Давид, Камила Жоффе-Спиноза.* Основные правовые системы современности. — М.: Междунар. отношения. — 399 с.

54. *Римаренко Ю. І.* Національний розвій України. — К.: Юрінком, 1995. — 270 с.
55. *Свечникова Л. Т.* Понятие обычая в современной науке: подходы, традиции, проблемы (на материалах юридических и этнологических наук) // Гос-во и право. — М., 1998. — № 9. — С. 38–43.
56. *Сергеевич В.* Лекции и исследования по древней истории русского права. — СПб., 1903. — 426 с.
57. *Скакун О. Ф.* Теория государства и права: Учебник. — Харьков: Консум, 2000. — 704 с.
58. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права: Енцикл. курс: Підручник. — Х.: Еспада, 2006. — 776 с.
59. *Супатыев М. А.* Обычное право в странах Восточной Африки. — М., 1984.
60. *Супатыев М. А.* Особенности статуса личности по обычному праву // Правовое положение личности. — М.: Изд-во юрид. лит. 1987. — 236 с.
61. *Титарчук А. А.* О роли обычая в соотношении гражданского общества и его государства // Актуальные вопр. правотворческой и правоприменительной деятельности. Тематический сб. науч. тр. — К.: УМКВО, 1992. — С. 8–12.
62. *Толкачова Н. Є.* Звичаєве право. — К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2005. — 367 с.
63. *Українське державотворення: не витребуваний потенціал: Словник-довідник /* За ред. О. М. Мироненка. — К.: Либідь, 1997. — 560 с.
64. *Філософія права: Навч. посіб. для вищих навч. закл./* П. Д. Біленчук, В. Д. Гвоздецький, С. С. Сливка; За ред. П. Д. Біленчука; Європейський ун-т упр. безпеки та інформ.-правових технологій та ін. — К.: Атіка, 1999. — 206 с.
65. *Хачатуров Р. Л.* Некоторые методологические и теоретические вопросы становления древнерусского права. — Иркутск, 1974, 184 с.
66. *Швеков Г. В.* Преемственность в праве. — М., 1983. — 184 с.
67. *Шевченко О. О.* Історія держави і права зарубіжних країн. — К.: Вентурі, 1997. — 304 с.
68. *Шкляр Л. Є.* Право як атрибут національної культури: Українське значення // Феномен української культури: Методологічні засади осмислення. — К.: Фенікс, 1996. — С. 260–267.

69. *Шульженко Ф. П., Андрусак Т. Г.* Історія політичних і правових вчень. — К.: Юрінком Інтер, 1999. — 304 с.
70. *Юридичний* словник-довідник / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемчушенка. — К.: Феміна, 1996. — 356 с.
71. *Язловський Б. Г.* Репрезентативна метода та студії над звичаєвим правом. — К.: Друк. ВУАН, 1928. — 36 с.
72. *Яковлів А.* Українське право: Лекції // Українська культура / За ред. Д. Антонович. — К., 1993. — 592 с.

МАУП

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Тематичний план дисципліни “Звичаєве право”	5
Зміст самостійної роботи з дисципліни “Звичаєве право”	7
Список літератури.....	17

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *Т. М. Коліна*
Комп’ютерне верстання *Н. М. Музиченко*

Зам. № ВКЦ-3858

Підп. до друку 14.04.09. Формат 60×84/16. Папір офсетний.

Друк ротатійний трафаретний.

Ум. друк. арк. 1,28. Обл.-вид. арк. 1,11. Тираж 50 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП “Видавничий дім “Персонал”
03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб’єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.*